

University of Groningen

The development of theory-of-mind and the theory-of-mind storybooks

Blijd-Hoogewys, Els Maria Arsene; Blijd-Hoogeweys, E.M.A.

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2008

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Blijd-Hoogewys, E. M. A., & Blijd-Hoogeweys, E. M. A. (2008). *The development of theory-of-mind and the theory-of-mind storybooks*. s.n.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

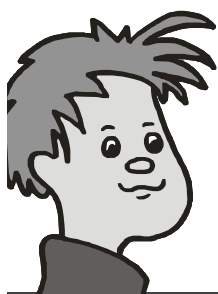
The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

DANKWOORD

Dit proefschrift is het resultaat van een decenniumlange zoektocht. Omdat deze periode zo lang was, vind ik het ook gepermitteerd om een lang dankwoord te hebben, want er raakten over de jaren heen steeds meer mensen betrokken, waar mijn dank erg naar uit gaat.

In eerste instantie wil ik de beoordelingscommissie hartelijk danken voor het lezen en goedkeuren van mijn proefschrift. Bedankt Prof. dr. B.F. van der Meulen, Prof. dr. R.J. van der Gaag en Prof. dr. J.M. Bouma.

Ook grote dank naar mijn twee promotoren Prof. dr. P.L.C. van Geert en Prof. dr. R.B. Minderaa en mijn co-promotor dr. M. Serra. Ruud bedankt voor het vertrouwen, de steun en de wijze woorden. Bedankt dat je zo enthousiast reageerde op onderzoeksresultaten en deze ook graag propageert op congressen. Marike bedankt voor de begeleiding over de jaren heen, voor het samen ToM verhaaltjes bedenken, het brainstormen, het samen analyses doen, de commentaren op mijn stukken en het bijpraten. En dan Paul ..., hoe kan ik je ooit bedanken? Je bent een mentor, een steunpilaar, een kunstenaar, en bovenal een genie. Ik heb met jou de meest interessante en spannende tijden meegemaakt. Je hebt me geholpen mijn tekenstijl te verfijnen en mijn (teken)perspectieven aan te passen. We hebben de Monte Carlo meerdere malen beklommen, voorzichtig vooruit geShuffled, met onze Jack Nife hebben we wispelturige data getemd en aan Slope-Hunting gedaan. Dat we meerdere malen in een ToM-dip zaten, vonden we - samen met alle 6,5 jarige kinderen - heel gezellig. We konden er niet genoeg van krijgen! Voor ik jou leerde kennen, vond ik statistiek zo statisch, en .. tja zo saai. Ik vind het nu heel dynamisch, zelfs geweldig boeiend en het is mijn vurige wens om in de toekomst samen me jou nog veel projecten en data te tackelen. Al is het ook maar, om bij je warm gezin te zijn. Leen, je vrouw, die me altijd goed verzorgde en dingen goed wist te relativeren (ook als ik een hele dag gewerkt had aan een congresposter en op het einde van de dag het document onherstelbaar kapot ging). Dank je wel Leen, ook voor alle zottigheden en zoetigheden. Liesbeth, voor de vrolijke noot. En David, voor het heel secuur invoeren van de Theory-of-Mind observatiegegevens. Erg bedankt David!

In de ToM groep Groningen zat naast Paul en Marike, ook nog Franciska Loth. Franciska, bedankt voor het meedenken, de vele overlegmomenten en de longitudinale data van de zich normaal ontwikkelende kinderen die je ter beschikking stelde.

Echter zonder de betrokken kinderen, hun ouders, de scholen en de diverse instellingen zou er geen onderzoek geweest zijn. Wegens privacy redenen kan ik jullie niet persoonlijk danken, maar weet dat mijn

allergrootste dank naar jullie uitgaat. Zonder jullie inzet was dit onderzoek nooit mogelijk geweest! Ook de instellingen wil ik graag bedanken.

Voor het normeringsonderzoek hebben we onderzoek gedaan op diverse peuterspeelzalen en scholen in Groningen en Drenthe. Ik dank de betrokken directeuren, leerkrachten en conciërges van de diverse basisscholen in Drenthe: de Elsakker (Westervelde), de Hekakker (Norg), de Vijverstee (Vries); van de diverse basisscholen in Groningen: de Pendinge, de A.M.G. Schmidtschool, de Bisschop Bekkersschool, de Oosterhoogebrugschool, Oosterpark, 't Kompas; en van de diverse peuterspeelzalen: het Schippertje, de Zeven dwergen, de Teddybeer, en Het Wilgenroosje.

Voor het longitudinale onderzoek bij kinderen met PDD-NOS hebben er verschillende instellingen meegedaan. Ik dank de mensen van het MKD in Haren, de Prof. W.J. Bladergroenschool (RENN4 school), het Universitair Centrum Kinder- en Jeugd Psychiatrie Groningen (Accare) en het Autismeteam Noord Nederland (Lentis). Mijn bijzondere dank gaat uit naar Jan Bijstra, Mark-Peter Steenhuis en Cees Ketelaars die me geholpen hebben bij de selectie van de kinderen. Kit van Mechelen, bedankt dat ik op de kinderkliniek 'pilots' kon draaien met de eerste versies van het ToM Takenboek.

Graag dank ik alle studenten die in de loop der jaren betrokken waren bij dit onderzoek. Te beginnen met Anne-Marie Huyghen, Ninja van der Honing en Anne de Groot die de startfase van dit onderzoek hebben meegemaakt. We hebben samen tekeningen gescand, boekjes in elkaar geknutseld en heel vroeg in de ochtend gereisd naar Drenthe om daar te testen. Jullie waren de pioniers, dank jullie wel voor de gezellige tijden! Dank ook aan alle studenten die geholpen hebben met het verzamelen van de longitudinale data: Bregje Boeting, Margo Fokkink, Femke Holwerda, Hadewey Koopmans, Christa Kor, Marieke van Pagée, Jessy Teng, Anne Marleen Op het Veld, Patricia van Royen en Carlijn Wolters. Velen van jullie hebben ook normeringsdata aangeleverd en het een en ander aan knutselwerk gedaan voor het ToM Takenboek. Marieke en Hadewey, met jullie heb ik het begin van het longitudinale onderzoek mogen meemaken op het PiNN. Dat was een spannende en mooie tijd. Een bijzondere dank gaat uit naar Bregje en Carlijn: jullie hebben de aanzet gegeven voor het kwalitatieve beoordelingssysteem. Dankzij jullie konden we het ToM functioneren van kinderen nog beter differentiëren. Dank aan Anne Marleen en Patricia, die zich vol overgave stortten op de second-order-belief taken. En dank aan Christa voor de nauwkeurigheid waarmee ze alle kwalitatieve

antwoorden heeft gecontroleerd. Een bijzondere dank aan Jessy, die een Chinese versie heeft ontwikkeld van Lotje ('klein wolkje' in het Kantonees) en onderzoek heeft gedaan bij Kantonees sprekende kinderen. *Dòh jě!* Tevens dank aan Irene Lesterhuis, Hadewych Langereis, Joanne Volkers, Irma Wesselink, Floortje van Bavel, Danielle van den Broek, Marie-Thérèse van Dijk, Kim van Pol en Heidi Meindertsma. Voor hun scripties kozen ze een ietwat andere invalshoek (andere doelgroep, ander instrument of andere analysemethode), welke zeer aanvullend was voor het onderzoek met het ToM takenboek. Op het eind van dit proefschrift is een overzicht opgenomen van alle scriptieverslagen. *Also a big thank you to Jussi Vesterinen from Finland and Franciska Gianotti from Italy, who made research abroad possible.*

De helft van bovenstaande studenten was ook zo betrokken om samen met mij autismekampen te draaien of op NVA-dagen te assisteren. Bedankt dat jullie altijd zo enthousiast meededen. En dank aan al jullie medevrijwilligers, die ik hier jammer genoeg niet allemaal kan noemen. We hebben leuke tijden gehad!

Naast bovenstaande studenten is er nog een aantal mensen dat geholpen heeft bij de dataverwerking van de normeringskinderen. Ik dank Ab Harpman en zijn collega's, en Marieke Boelhouwer. Marieke, ook erg bedankt voor het ingenieus puntensysteem t.b.v. de observatielijsten.

Het is fijn om te merken dat het onderzoek met het ToM Takenboek verder gaat. Ik dank de Nederlandse onderzoekers die het ToM Takenboek gekozen hebben als instrument binnen hun onderzoek: Aletta Kwant, Gerrie Douma-Slothouwer, Agna Bartels, Olga Braams en Alya Solodova. Voor het onderzoek van Agna hebben we samen een ToM versie voor oudere kinderen ontwikkeld en deze gebruikt binnen het 'stemmenhoren' onderzoek. We hebben onderzoek bij kinderen met ADHD en autisme nog op ons verlanglijstje staan! Het is heel fijn om met je samen te werken. Het onderzoek van Alya mag ik van heel dichtbij meemaken. Het was leuk om samen een volwassen ToM versie te ontwikkelen voor mensen met een verstandelijke beperking en een ernstige gedragsstoornis. Ik verheug me op onze verdere samenwerking en op jouw proefschrift! *And thank you to all foreign researchers for choosing the ToM Storybooks.* Dankzij Professor dr. Ilse Noens is er nu ook een Vlaamse versie van het ToM Takenboek en wordt er onderzoek gedaan bij kinderen met een verstandelijke beperking. Ik hoop dat we in de toekomst vaker gezamenlijke researchprojecten zullen ondernemen. *Professeur dr. Evelyne Thommen de Lausanne (Suisse), je vous remercie pour initier une recherche longitudinale avec une version*

Française du ToM Storybooks. J'espère que ce projet aboutira à une collaboration productive. Also thank you to Professor dr. Paola Molina, Professor dr. Silvia Ciairano and Daniella Bulgarelli from Torino (Italy) for the research cooperation concerning the Italian ToM Storybooks, the yearly invitations to the University of Torino, and the nice Italian lunches and dinners. I hope we will continue with our adventure for many more years. Cara Paola, grazie mille per la piacevole collaborazione, per il tuo impegno e ospitalità. Grazie per averci ospitato nel tuo appartamento di Milano. Cara Daniela, grazie per fare una così intensa ricerca con la versione italiana del ToM Storybooks. I libri sono in buone mani. Carrissima amica Silvia, grazie mille a te, tuo marito Francesco e tuoi figli Giuseppe e Renata. Noi abbiamo trascorso dei bei momenti nel tuo appartamento e abbiamo avuto un pranzo magnifico (come un momento di Bertoli) nel giardino dei tuoi amici sopra la montagna Courmayeur e nella Valle d'Oosta.

Voor mijn promotieonderzoek dank ik ook de mensen die me wegwijs hebben gemaakt in de statistieken. Dank je wel Paul van Geert, Peter Tellegen, Marieke Timmerman, Catharina Hartmann en Koen van Braeckel. Koen was ook een kamergenoot, die lekker Vlaams tegen me bleef klappen al was ik het accent zelf al jaren kwijt (sorry Koen, maar toch bedankt voor je pogingen en voor alle neuro-adviezen). Over de jaren heen heb ik meerdere kamergenoten gehad: dank je wel Jan Visser, Jan Bijstra, Cor van Halen, Marijn van Dijk, Martine Verheul, Georgios Vleioras en Johan Verwoerd voor de fijne AIO-tijd. En dank aan mijn mede AIO-genoten. De oudere lichte: Carolina de Weerth, Evelien Krikhaar, Kitty Boosman, Sabine Hunnius en Henderien Steenbeek. En de nieuwere lichte Anna Lichtwarck-Aschoff en Laura Ballato (we hadden gezellige etentjes, ik hoop dat er nog meer volgen!), Marieke Boelhouwer (we hebben steeds fijn gepraat met elkaar), Marieke Visser en Raphaela Carrière. En natuurlijk het secretariaat en de staf van ontwikkelingspsychologie, voor alle adviezen over de jaren heen: Harke Bosma, Phillipa Butcher, Gerrit Breeuwsma, Matty van der Meulen, Reint Geuze en Anke Bouma.

Ik wil ook mijn huidige werkgevers en collega's bedanken. Eerst de mensen bij het Universitair Centrum Psychiatrie. Dank je wel Ernst Horwitz en Piet Visser dat ik tijd vrij kreeg om het proefschrift af te ronden. Dank je wel Anne van Lammeren, voor de fijne collega die je bent en voor het steeds belangstellend vragen naar mijn proefschrift en mijn wel en wee. Ook dank aan Richard Bruggeman (die mij zijn Tourette patiënten toevertrouwde en me introduceerde binnen het UCP), Fons Tholen (voor de kansen die ik

kreeg), Professor dr. Rob van den Bosch (nog excuses voor de plaagstootjes op het NASKHO-congres op Curaçao) en mijn vele dagelijkse collega's. Naast de mensen van het Universitair Centrum Psychiatrie, wil ik ook mijn collega's van het Autisme Team Noord Nederland bedanken. Jullie zijn een hele fijne en kundige groep mensen. Een speciale dank aan Petra Huizinga en Simone Hein (heerlijk hoe jullie van trots kunnen stralen als ik ergens een presentatie geef), Klaas Veeninga (voor het eindeloze vertrouwen dat je in me hebt en voor het mogen meedenken in de nieuwe koers van het ATN) en Cees Ketelaars (dat je je suggestie om bij een MKD te gaan werken goed hebt gemaakt door mij bij het ATN binnen te halen. Je subtiele, ervaren aanpak van Gentse dames werkt!).

En bedankt aan al mijn GZ medecursisten, die de afgelopen twee jaren iedere vrijdag een warm bad vormden en die ik heel erg ga missen als de opleiding afgelopen is.

Graag dank ik nog de mensen die me de afgelopen jaren erg inspireerden. Dank je wel Professor dr. Herbert Roeyers (door uw intrigerende colleges ben ik op het spoor van autisme gekomen), dr. Peter Vermeulen (voor zijn wijze begeleidingsadviezen en de begeestering) en zijn collega's bij Autisme Centraal (Jos Valkenburg, bedankt voor de kans om ToM-seminars in Gent te geven), Professor dr. Ina van Berckelaer-Onnes ('tante Ina', om jouw kennis, vriendschap en onbaatzuchtige inzet voor de kinderen met autisme op Curaçao), Professor dr. Ed Klip (voor de wijze raad), Professor dr. Carolien Braet (voor de eerste kennismaking met gedragstherapie), centrum Zit Stil te Wilrijk/België (voor de eerste kennismaking met ADHD, psychoeducatie en lezingen geven, jullie hebben me erg gevormd), Carla Appelboom (voor de verdere introductie binnen de gedragstherapie), Anja Talboom (voor de lol die we hebben tijdens onze talrijke weekenden en avonden waarin we gewerkt hebben aan het protocol voor de Partnercursus Autisme), Menno Oosterhoff (voor je tomeloze inzet voor patiënten), Hans Bogte (voor je gedrevenheid), Rieja Dukker (voor de fijne gesprekken en de gezamenlijke projecten binnen de NVA), de NVA (Nederlandse Vereniging Autisme), Cees Weber en dr. Jaap van der Meere (Wetenschappelijk Tijdschrift voor Autisme), Inge van Balkom en Harrold de Cuba (voor de werkervaring en gastvrijheid op Aruba), de AAC (Asosashon pa Autismo Curaçao, in het bijzonder Ingrid Kross, Krissy en Stanley Capriles, Marianne en Eddy Crestian voor de fijne samenwerking en de gezellige momenten) en de autismedeskundigen op Curaçao (Edith Canters en Inge Boutier; Inge ik heb enorme bewondering voor je werk in het Savaanhuis).

Dank aan de vrienden die steeds belangstellend vroegen naar het project: de mensen van het ADHD-vrijwilligers eetclubje (Anne-Marie Huyghen, Kristel Bindels en Marita Schuilenga), Ann DeSmet (mijn studiemaatje uit Gent), Maria Eugenia y Jesus (*Gracias por la amistad, las vacaciones relajantes, las meriendas y cenas ricas, y por la traducción de los libros de Teoría de la Mente que hemos hecho en la playa.*) Sheila Sitalsing en Mario Dankoor, en onze Larix-buren, Henk en Alie (voor het onder meer fungeren als een professioneel pakkettendepot) en Ton, Annemarie en zoon Daan (voor hun zoete invalhuis).

De paranymfen verdienen een plekje apart: Annemarie Fock en Henderien Steenbeek. Annemarie, jij bent een lieve buurvrouw en vriendin. Van het moment dat ik in Groningen ben komen wonen, was je erbij. Over de jaren heen heb je steeds belangstellend gevraagd naar al mijn projecten. We hebben lief en leed met elkaar gedeeld. Je schonk zelfs je kind aan het ToM onderzoek! Lieve Daan, bedankt dat je keer op keer mijn ToM proefkonijn wou zijn. En Ton ook bedankt voor de gezellige avonden. Ook Henderien wil ik erg bedanken voor haar vriendschap. Ook met jou heb ik veel lief en leed gedeeld. Ik heb veel aan onze gesprekken gehad. Ze hebben me keer op keer gesterkt. En onze etentjes waren/zijn altijd heel fijn.

En dan wil ik heel graag mijn familie en schoonfamilie danken. De mensen die me al die jaren zo weinig hebben gezien, omdat ik het altijd zo druk had met mijn werk. Mama, bedankt dat we altijd welkom zijn in Gent, voor je heerlijke kookkunsten, het inleggen van al mijn broeken, de gezamenlijke reisjes en de fijne tijden. Voor Papa, die er niet meer is, maar o zo trots zou zijn geweest. Je bent in mijn gedachten, voor altijd. Voor mijn Meme en Pepe; Meme je bent één van de weinigen die het lukt om bij te houden waar ik allemaal mee bezig ben, waar ik nu weer heen ben gegaan en waar ik dan weer werk. Je bent een heel wijze vrouw, waarvan ik veel geleerd heb. Voor mijn broers en aanhang: Geert en Wanda (ik hoop in de toekomst vaker leuke dingen te doen met jullie), Jan en Elke, lieve Jade en lieve ??? (mijn toekomstig petekindje, ik zie je nu al graag). Mijn schoonfamilie: Earl, Jente en Yulong (bedankt voor alle mooie Bao Trieu momenten en familiemomenten); Minea, Percy, Najee en Noam (ik kwam graag bij jullie in Los Angeles, ik mis jullie erg en hoop weer snel langs te komen op Curaçao); Järl en Carolien (ik kom ook graag weer langs bij jullie in Boston, altijd fijn om bij te praten) en lieve Ma en Pa (bedankt voor alle fijne tijden; ik hoop dat we snel nog eens samen op vakantie kunnen, naar Salobreña bijvoorbeeld).

Als laatste wil ik mijn lieve man Carl bedanken. Lieve dushi, zonder jou had ik dit nooit kunnen doen. Je steunt me in al mijn projecten, staat me steeds bij met raad en daad, brengt me in de vroege en late uurtjes overal heen, durft me kritisch te bevragen en houdt onvoorwaardelijk van me. Onze fijne werkweekenden in Landal Greenparks zullen, ondanks het gereedkomen van dit proefschrift, gelukkig door blijven gaan. *Mi stimabo hopi.*